

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.147:004.588

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПОКОЛІННЯ Z

К. М. Шах, І. М. Зарішняк

Анотація. У цьому дослідженні подано інформацію про теорію поколінь, місце покоління Z у цій теорії, а також психічні особливості представників цього покоління. З'ясовано, що трансформація таких психічних процесів, як пам'ять, увага та мислення у сучасних учнів потребує нового підходу в навчанні. Розроблено шляхи удосконалення навчального процесу залежно від особливостей представників покоління Z.

Ключові слова: теорія поколінь, покоління Z, метод навчання, прийом навчання.

У сучасному світі стрімко розвивається сфера цифрових технологій, а діти все раніше починають освоювати різноманітні гаджети, з раннього дитинства вчать користуватися інтернетом. Дослідження 2015 року показали, що майже 80 % школярів користуються інтернетом 3 години на добу, а кожен шостий проводить там близько 8 годин на добу. Для сучасних дітей інтернет не просто набір технологій чи окрема віртуальна реальність. Для них інтернет – це невід'ємна частина життя. Саме ця характеристика відрізняє сучасних дітей від представників інших поколінь, зокрема їхніх батьків та вчителів. Таких дітей називають поколінням Z.

На сьогодні всі школярі – це представники покоління Z. Зрозуміло, що вони значно відрізняються від попередніх поколінь. Саме тому так важливо досліджувати особливості цього покоління і, спираючись на них, розробляти ефективні методи та прийоми навчання, які зможуть мотивувати учнів до активної роботи, сприятимуть кращому засвоєнню інформації, а також виробленню умінь і навичок. Саме в цьому і полягає актуальність нашого дослідження.

До цієї проблеми вже неодноразово зверталися психологи та педагоги. Серед останніх досліджень можемо назвати таких авторів, як Г. Солдатова, Г. Колесова, А. Мірошникова, Л. Коростіль. Особливості покоління Z та способи педагогічної взаємодії з ними описано також у працях таких зарубіжних авторів, як Д. Коатс, С. Попова, Ш. Постник-Гудвін, А. Сапа, Є. Шамис.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей дітей покоління Z, а також узагальнення оптимальних шляхів педагогічної взаємодії з такими дітьми.

Об'єктом дослідження є особливості навчання дітей покоління Z.

Предмет дослідження – принципи організації навчального процесу дітей покоління Z.

Під час роботи застосовано такі методи дослідження, як аналіз, узагальнення та пояснення.

Люди часто замислюються над тим, чому виникають конфлікти між батьками та дітьми. Справа в тому, що батьки належать до одного покоління, а їхні діти – до іншого. Є теорія, яка пояснює, чому покоління так різняться між собою.

Авторами теорії поколінь є Вільям Штраус та Ніл Хоув, які представили історію як цикл, який з часом повторюється. Під поколінням вони мають на увазі певну сукупність людей, які народжені в проміжку приблизно 20 років. Представникам одного покоління притаманні подібні моделі поведінки та цінності, що сформувалися залежно від історичної епохи.

Теорія поколінь базується на твердженні, що історія циклічна. Адже кожні 80–90 років суспільні процеси певним чином повторюються, але в інших формах вияву. За цей час суспільство проходить такі етапи, як підйом, пробудження, спад і криза. У період підйому люди прагнуть об'єднуватися і групуватися. Під час етапу пробудження людей втомлює нав'язана їм дисципліна і правила, тому вони прагнуть автономії. Її вони

здобувають у період спаду, тому що саме тоді відбувається процвітання індивідуалізму, а в період кризи старі порядки руйнуються і починають формуватися нові.

За один такий цикл постають чотири покоління. Кожен період, в якому минає дитинство людини, формує певний тип покоління. В активному віці, подорослішавши, люди впливають на історичні події, керуючись тими цінностями, на яких сформувалися як особистості. Також вважається, що люди, які сформувалися в період криз та пробуджень більш активні та незалежні, а ті, що сформувалися в період підйому і спаду, намагаються пристосовуватися до вже створених умов [1].

Люди, які народилися в перехідний період, тобто плюс-мінус 3–4 роки від дати появи нового покоління, вважаються «перехідним» або «ехо-поколінням». Їхня особливість полягає в тому, що вони поєднують риси та цінності обох тих поколінь, на межі яких народилися [2].

Теорія поколінь надто стереотипізує суспільство, тому у неї є свої критики, які вказують, що такий поділ людей на великі маси не враховує індивідуальності кожної людини, особливостей виховання, сімейних цінностей. Проте численні дослідження доводять, що теорія поколінь все ж працює, тому її можна застосувати і до освітнього процесу.

У сучасному освітньому процесі працюють три покоління: бекі-бумери (1943–63), покоління X (1963–84), покоління Y (1984–2000). Покоління бекі-бумерів характеризується схильністю до командної роботи та професійного оптимізму. Це здебільшого ідейні люди, яких можна стимулювати до праці нематеріальними засобами, проте, вони потребують відчуття комфорту. На сучасному етапі серед педагогів це переважно люди пенсійного віку. Наступне покоління X, на відміну від бекі-бумерів, націлене на індивідуальну працю, особистий успіх у професійній діяльності. Цей масив становить найбільшу кількість педагогічних працівників на сьогоднішній день. Покоління Y менш самостійне, ніж попереднє, але вони впевненіші у собі. Такі люди орієнтуються на особистісну самореалізацію, а не професійну. Зміна місця роботи для них є звичайною справою, адже вони вважають, що часи швидко змінюються, тому потрібно працювати на результат тут і зараз. Серед педагогічних працівників це молоді спеціалісти, які тільки прийшли працювати [1].

Сучасне покоління учнів, які народилися після 2000 р., – це покоління Z, «цифрові» учні. Вони тісно пов'язані між собою за допомогою мережі Інтернет та мобільних телефонів. Цінності цього покоління знаходяться на стадії формування, але психологи вже відзначають тяжіння до індивідуалізму, самовпевненість і спрямованість до успіху [2]. Варто зазначити, що існує проблема визначення дат цього покоління. Більшість культурологів і демографів називають роком народження покоління Z 1991 рік. А деякі вважають, що точкою відліку існування покоління є 2001 рік [3]. Існування різних думок зумовлено тим, що одним із факторів формування світогляду покоління вважають розвиток технологій [1]. Величезний вплив на становлення останнього покоління мали комп'ютерні технології. Тому 1991 р. обрано як дату створення всесвітньої мережі Інтернет, а 2001 р. – як входження інтернету до повсякденного життя. Ми у своєму дослідженні погоджуємося з науковцями, які вважають точкою відліку існування покоління Z 2001 р., адже на світогляд цього покоління колосальний вплив має саме використання комп'ютерних технологій та інтернету, а не просто їх створення. Коростіль Л. А. у своїй статті зазначає, що в Японії роками народження «цифрових» дітей вважаються 1985–1992 рр., бо рівень технологічного прогресу в повсякденному житті японців вищий, ніж в інших країнах постіндустріального типу розвитку. А в Україні цей період настав пізніше – від 2004 р. [2]. Це ще раз доводить, що в процесі визначення дат поколінь варто орієнтуватися саме на дату входження тих чи інших технологій в повсякденне життя, а не на дату їх створення.

Таким чином, в Україні до покоління Z належать діти та підлітки віком до 15 років, а якщо врахувати ще «ехо-покоління», то ще й молодь віком до 19 років.

Покоління Z – це особливі учні, які потребують нового підходу педагогів, щоб процес навчання став ефективнішим. Головна особливість цього покоління – те, що їхній світогляд

формується від впливом комп'ютерних технологій та інтернету. І вчителям, особливо старшого віку, цінності яких формувалися за інших історичних умов, за іншого рівня технологічного розвитку, надзвичайно важко зрозуміти своїх учнів, у яких по-особливому формуються психічні функції. Саме тому традиційні методи та прийоми навчання часто не дають потрібного результату. Зараз важливо вивчати перебіг психічних процесів у сучасних учнів, щоб знайти найоптимальніші методи навчання.

Солдатова Галина у своїй статті зазначає, що інтернет значною мірою змінив сучасних дітей, адже у новій соціальній ситуації розвитку виникають нові психологічні контексти і феномени, нові форми взаємодії, зміна прийнятих в культурі норм і правил. До виникнення інтернету психічні функції дітей розвивалися у безпосередній їх взаємодії з батьками, іншими дорослими чи однолітками. Тепер же у цю взаємодію втручається інтернет [4].

Значних змін зазнав такий психічний процес, як пам'ять. Психологи Бетсі Сперроу та Деніел Уегнер припускають, що інтернет став особливою формою пам'яті – трансактивною. Ця форма пам'яті працює з іншими механізмами, адже запам'ятовується не сама інформація, а ресурс, на якому вона знаходиться, і шлях, яким можна до неї дістатися. Поки що залишається відкритим питання про те, чи стає пам'ять гіршою, чи це пристосування до нового способу життя. Можливо, в майбутньому оцінювати освіченість будуть не за обсягом енциклопедичних знань людини, а за тим, як швидко вона може знайти потрібну і достовірну інформацію [4]. Ми вважаємо, що потрібно працювати над розвитком пам'яті, накопичувати насамперед знання, а не шляхи їх пошуку. Хоча у сучасному світі необхідно вміти орієнтуватися в надзвичайно великій кількості інформації і знаходити саме достовірну і потрібну інформацію.

Проблемою сучасних учнів є такий психічний процес, як увага. Дослідження показують, що середня тривалість концентрації уваги зменшилася, порівняно з тим, якою була 10–15 років тому. І це помітно під час застосування традиційних методів навчання, адже в сучасних умовах вони майже не діють. У майбутньому увага може ще більше розсіюватися, коли люди будуть стежити за всім відразу і ні на чому конкретному не зосереджуватимуться. Або ж учні навчатимуться розподіляти свою увагу [4].

Також існує проблема сенсорної депривації. Занурюючись в інтернет, дитина частково втрачає зв'язок із зовнішнім світом: притуплюється сприйняття запахів, звуків, дотиків. Це може призвести до складнощів у сприйнятті власного тіла, що важливо для формування ідентичності. У зв'язку з цією проблемою дослідники також відзначають спад у здатності до співпереживання, емпатії, що є надзвичайно важливою складовою у розвитку особистості, її стосунками з іншими людьми [4].

У психічному процесі мислення також відбулася деформація, адже виникло «кліпове мислення». Воно з'явилося задовго до інтернету, ще за появи телевізорів і можливості перемикаєти канали. Це веде до повернення мислення людини до дотекстового періоду. І це не логічне мислення, а візуальні образи та асоціації. Є дослідники, які припускають, що на даному етапі розвивається нова якість мислення: від лінійно-послідовного воно переходить до мобільно-з'єднувального. Науковців хвилює проблема інтелектуального розвитку учнів за умови постійного використання інтернету та формування у них «кліпового мислення». Одні вважають, що інтернет призводить до атрофії мозку, але є й інша точка зору про те, що активне використання інтернету призводить до виникнення нових нейронних зв'язків, що підтверджено експериментами психолога Гері Смолла [4].

Цифрові технології мають вплив на формування особистості. Дитина має змогу експериментувати зі своєю ідентичністю, освоювати різні соціальні ролі в інтернеті. Але існує загроза того, що ідентичність не буде формуватися, в майбутньому дитина не зможе визначити, ким вона є насправді. Також виникає новий психологічний феномен приватності. Та й взагалі саме поняття приватності зараз еволюціонує. Поступово стирається межа між особистим і публічним, змінюється уявлення про приватне життя, адже воно стає прозорим [4].

Психологи Ганна Колесова [1] та Аліна Мірошникова [5] розробили поради для педагогів, як правильно організувати навчальний процес відповідно до психічних особливостей учнів покоління Z. Опираючись на знання перебігу психічних процесів у дітей покоління Z, можемо запропонувати деякі шляхи формування навчального процесу, аби зробити його ефективнішим і викликати зацікавлення дітей.

Як уже відомо, представники покоління Z мають певні проблеми з таким психічним процесом, як пам'ять. Тому на уроках важливо надавати увагу її тренуванню різноманітними вправами, задавати додому більше вивчати напам'ять. Крім цього, можна використовувати вміння дітей швидко віднаходити потрібну інформацію, даючи їм завдання пошукового характеру, адже таким чином вони перебуватимуть у зоні комфорту і проявлять себе у повній мірі.

Щодо проблеми концентрації уваги, то вихід теж можна знайти. Інформацію на уроці потрібно подавати невеликими блоками, після чого змінювати форму роботи, тобто увага учнів повинна перемикатися на щось інше. Ми вважаємо, що в подібних умовах використання такого методу навчання, як слово вчителя, повинно скоротитися до мінімуму, адже учні не можуть довго концентруватися на тому, що говорить педагог, тому таке навчання буде неефективним. Варто знаходити нові способи подання інформації. Наприклад, використовувати наочність: замість 15-хвилинного пояснення певного матеріалу – подати його у схемах і таблицях, що сприятиме кращому запам'ятовуванню, адже сучасні учні почали мислити зоровими образами. Також можна дешифрувати наочність разом з учнями, що сприятиме ще й розвитку мислення.

Щодо проблеми «кліпового мислення», то вчитель повинен працювати над розвитком логічного мислення у дітей. Не варто подавати весь матеріал у готовому вигляді, аби учні його лише споживали. Завдання потрібно продумувати таким чином, щоб учні більше мислили, знаходили способи вирішення проблеми. Ми вважаємо, що доцільно використовувати метод евристичної бесіди. За допомогою вміло сформульованих питань вчителя діти самі зможуть дійти певної думки, зробити своє відкриття, що значною мірою сприяє розвитку логічного мислення.

Можна також боротися зі зниженням рівня емпатії у сучасних учнів, використовуючи прийоми роботи у парах, групах, також організовуючи дебати, круглі столи, аби учні могли не лише висловити свої думки, а й почути думки інших, що сприятиме кращому розумінню своїх однолітків.

Бізнес-журналіст О. Штурвало [6] запропонував принципи правильної постановки завдань працівникам покоління Z, якщо керівники прагнуть домогтися ефективності у роботі. Ми спробуємо адаптувати ці принципи до навчального процесу, адже загалом навчання – це теж робота, вчитель – це той же керівник, а учні – підлегли.

1. Принцип батьківської турботи. Діти покоління Z звикли до того, що їхнє життя планують батьки. Вони опікуються ними, вирішують за них усі проблеми і в усьому допомагають [6]. Коли діти отримують завдання, то часто губляться і не знають навіть з чого почати. Тому під час інструктажу щодо виконання певного завдання потрібно проговорити кожну деталь і пояснити учням спосіб його виконання, обов'язково треба зазначити час, який відведено для роботи. Коли учні мають такі конкретні вказівки, то вони з легкістю виконують завдання. Дітей потрібно поставити у певні рамки, тому що так вони почуватимуться комфортно. В таких умовах в учнів вмикається уява і в роботі вони проявляють креативність.

Аліна Мірошникова також зауважує, що сучасні діти живуть у світі надзвичайно різноманітного вибору, адже завжди можна знайти цікавіший сайт, свіжішу інформацію [5]. Саме тому у таких дітей в голові безліч варіантів, а обрати правильний для них надзвичайно важко. Це ще раз доводить, що завдання учням покоління Z потрібно ставити чітко і пояснювати кожну деталь виконання.

2. Принцип супермена. Особливість покоління Z у тому, що вони можуть виконати декілька завдань за короткий проміжок часу, але за умови мотивації. А головна мотивація

для покоління Z – це інтерес. Відсутність нудьги і захоплюючі завдання – це частина комфорту цього покоління [6]. Тому так важливо готувати для учнів цікаві завдання, які викликать у них інтерес. Також варто завжди пояснювати, для чого їм потрібні ті чи інші знання, як їх можна застосувати у повсякденному житті. Ми вважаємо, що доречним у цьому випадку є використання інтерактивних методів навчання, адже тоді учні працюють на результат і у них з'являється інтерес до навчання.

3. Принцип гри. Покоління Z звикло до того, що існують певні рамки і правила, як в іграх [6]. Якщо педагог пропонує певне завдання і не озвучує «правил гри», тобто всіх умов виконання, обмеження в часі, то учні можуть розтягнути виконання цього завдання на весь урок. Отже, вчитель повинен встановлювати чіткі правила, а також сформулювати систему покарань та нагород, як в будь-якій грі. Наприклад, за порушення дисципліни знімати бали, а за активну роботу піднімати. Це знову ж таки викликать у учнів інтерес до навчання.

4. Принцип швидкого результату. Діти покоління Z не звикли планувати своє майбутнє. Вони ставлять перед собою цілі, яких можна досягти швидко і без труднощів [6]. Тому, якщо вчитель дає учням якесь об'ємне завдання, то краще його розбити на дрібніші. Наприклад, якщо учням сказати, що потрібно підготувати проект на певну тему, то таке завдання виявиться для них занадто грандіозним. А якщо ми скажемо, що для початку потрібно знайти інформацію на цю тему, прочитати її, потім вибрати головне, з чого створити презентацію, а потім підготуватися до виступу з цими матеріалами, то такі покрокові завдання учні виконають з легкістю, адже ми чітко пояснили, що від них вимагається і розбили одне велике завдання на декілька дрібних.

Отже, покоління Z – це особливі учні. Проблема їхньої взаємодії з учителями полягає в тому, що їхні цінності формувалися у різні періоди історії. І якщо вчителів (покоління бебі-бумерів, покоління X та покоління Y) об'єднує те, що їхні психічні процеси формувалися безпосередньо під час взаємодії з батьками, іншими дорослими та однолітками, то психічні процеси покоління Z зазнали значного впливу комп'ютерних технологій та інтернету, що й кардинально відрізняє їх від інших поколінь.

У представників покоління Z змінився перебіг таких психічних процесів, як пам'ять, увага та мислення. На основі цих психічних трансформацій ми спробували сформулювати найоптимальніші шляхи педагогічної взаємодії з учнями покоління Z. Новий матеріал на уроках варто подавати невеликими блоками, постійно змінюючи форми роботи. Найкраще подавати інформацію, використовуючи наочність, тобто у вигляді схем, таблиць, графіків, ілюстрацій. Варто звести до мінімуму використання такого методу навчання, як слово вчителя, натомість звернути більше уваги на метод евристичної бесіди, яка розвиває логічне мислення. Також доцільно використовувати інтерактивні методи навчання. Ефективним у процесі навчання покоління Z є також прийом гри. Завдання для учнів завжди потрібно формувати чітко і детально пояснювати кожен етап його виконання. Об'ємні завдання потрібно ділити на декілька простих. Доречним буде використання прийому покарань та нагород. На кожному уроці потрібно мотивувати учнів до навчання, викликаючи у них інтерес захопливими завданнями, а також пояснювати, як саме вони можуть використати здобуті знання у повсякденному житті.

Анотація. В данном исследовании представлена информация о теории поколений, месте поколения Z в этой теории, а также о психических особенностях представителей этого поколения. Определено, что трансформация таких психических процессов, как память, внимание и мышление в современных учеников требует нового подхода в обучении. Разработаны способы усовершенствования учебного процесса в зависимости от особенностей представителей поколения Z.

Ключевые слова: теория поколений, поколение Z, метод обучения, прием обучения.

Abstract. In this study presents the information about generation theory, the place of generation Z in this theory, also features of the psyche of representatives this generation. Modern students have transformation of mental processes such as memory, warning and thinking, so they need new approach in study. The ways of formation of learning process depend on features of representatives generation Z.

Key words: generation theory, generation Z, method of study, reception of study.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колесова Г. Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами». URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisya-z-zetami>
2. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. № 1(34). URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229
3. Покоління Z. Проблема визначення дат покоління. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Покоління_Z
4. Солдатова Г. Покоління Z: психолог розповіла, як Інтернет змінив сучасних дітей URL : <https://ukr.media/science/272956/>
5. Мірошникова А. Головні риси сучасних школярів та як їх спрямувати в корисне русло. URL : <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovym-pokolinnnyam-ditej-porady-psyhologa/>
6. Поколение Z : как правильно ставить задачи сегодняшним двадцатилетним. URL : <https://vc.ru/10701-generation-z>